

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM TALABALARI UCHUN MEDIA SAVODXONLIKNI
OSHIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI**

Xushboqov Ismoil Urolmaxamatovich – o‘qituvchi

i.xushboqov@dpi.uz

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ МЕДИАГРАМОТНОСТИ
СТУДЕНТОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Хушбоков Исmoil Уролмахаматович – преподаватель

Денауский институт предпринимательства и педагогики

**PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING MEDIA LITERACY
FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

Khushbakov Ismail Urolmakhamatovich – teacher

Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

Tayanch so‘zlar: media savodxonlik, boshlang‘ich ta‘lim, raqamli ta‘lim muhiti, axborot madaniyati, tanqidiy fikrlash, media kompetensiya, pedagogik asoslar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv ta‘lim metodlari, media ta‘lim.

Rezyume. Maqolada boshlang‘ich ta‘lim talabalari uchun media savodxonlikni oshirishning pedagogik asoslari tizimli va kompleks yondashuv asosida tadqiq etilgan. Media savodxonlikning mazmun-mohiyati, tarkibiy komponentlari hamda uni shakllantirishning didaktik, metodik va psixologik jihatlari ilmiy asosda yoritilgan. Raqamli axborot makonida talabalarning axborotni ongli qabul qilish, tahlil qilish, tanqidiy baholash, soxta axborotni aniqlash va axborot xavfsizligiga rioya etish kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan.

Ключевые слова: медиаграмотность, начальное образование, среда цифрового образования, информационная культура, критическое мышление, медиакомпетентность, педагогические основы, инновационные педагогические технологии, интерактивные методы обучения, медиаобразование.

Резюме. В статье на основе системного и комплексного подхода исследованы педагогические основы повышения медиаграмотности для учащихся начальных классов. На научной основе освещены содержание и сущность медиаграмотности, её структурные компоненты, а также дидактические, методические и психологические аспекты ее формирования. В цифровом информационном пространстве особое внимание уделяется вопросам развития компетенций студентов в осознанном восприятии, анализе, критической оценке информации, выявлении ложной информации и соблюдении информационной безопасности.

Key words: media literacy, primary education, digital educational environment, information culture, critical thinking, media competence, pedagogical foundations, innovative pedagogical technologies, interactive teaching methods, media education.

Summary. This article examines the pedagogical foundations of improving media literacy for primary school students based on a systematic and comprehensive approach. The content and essence of media literacy, its structural components, as well as the didactic, methodological, and psychological aspects of its formation are highlighted on a scientific basis. In the digital information space, special attention is paid to the development of students' competencies in conscious perception, analysis, critical evaluation of information, detection of false information, and compliance with information security.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatning barcha sohalarida raqamlashtirish jarayoni jadal sur‘atlar bilan rivojlanib borayotgan bir paytda axborot makonining kengayishi ta‘lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari, elektron nashrlar, mobil ilovalar hamda sun‘iy intellekt asosidagi axborot manbalar kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib ulgurdi. Mazkur jarayon axborotdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bilan bir qatorda, uning sifati, ishonchliligi va xavfsizligi bilan bog‘liq muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Axborot oqimining ortishi, soxta yangiliklar, manipulyativ kontent, reklama va mafkuraviy ta‘sirilar yosh avlod ongiga bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shuning uchun ham ta‘lim tizimida media savodxonlikni shakllantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida qaralmoqda.

Media savodxonlik shaxsning turli axborot manbalaridan kelayotgan xabarlarni ongli qabul qilish, tahlil qilish, baholash, tanlab foydalanish va mas‘uliyat bilan tarqatish qobiliyatini ifodalaydi. U nafaqat texnik

ko‘nikmalarni, balki tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati, huquqiy ong, axloqiy mas‘uliyat va ijtimoiy faollik kabi muhim kompetensiyalarni ham qamrab oladi. Ayniqsa, bo‘ljak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari bo‘lgan talabalar uchun media savodxonlik kasbiy tayyorgarlikning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki ular kelajakda yosh avlodni tarbiyalash, ularning axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish mas‘uliyatini o‘z zimmasiga oladi.

Bugungi boshlang‘ich ta‘lim talabalari raqamli muhitda faol yashayotgan, turli platformalarda axborot iste‘molchisi va ishlab chiqaruvchisi bo‘lib shakllanayotgan avlod hisoblanadi. Ularning kundalik faoliyatida internet resurslari, ijtimoiy tarmoqlar, videoplatformalar, elektron darsliklar va onlayn xizmatlar muhim o‘rin egallaydi. Biroq mazkur vositalardan samarali va xavfsiz foydalanish uchun zarur bilim, ko‘nikma va malakalar yetarli darajada shakllanmagan holatlar ham uchrab turadi. Natijada noto‘g‘ri axborotga ishonish, zararli kontentga duch kelish, mualliflik huquqlarini buzish, axborot xavfsizligi

qoidalariga rioya qilmaslik kabi muammolar yuzaga kelmoqda. Shu sababli media savodxonlikni tizimli ravishda rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim yo'nalishiga aylanishi lozim.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati media ta'lim masalasini yanada dolzarb etmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi, ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan konsepsiyalar ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonda media savodxonlik pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralib, bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim talabalari uchun media savodxonlikni rivojlantirish nafaqat texnologik savodxonlikni, balki didaktik, metodik va psixologik tayyorgarlikni ham talab etadi. Talabalar media resurslarini dars jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish, interaktiv metodlardan samarali foydalanish, axborot manbalarini tahlil qilish, ta'limiy kontent yaratish hamda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda media materiallarni tanlash ko'nikmalariga ega bo'lishlari zarur. Shu bilan birga, o'qituvchi shaxsining media madaniyati, kasbiy etikasi va ijtimoiy mas'uliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy pedagogika fanida media savodxonlikni shakllantirish masalalari kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, konstruktivizm, faoliyatga asoslangan ta'lim nazariyalari bilan uzviy bog'liq holda o'rganilmoqda. Media ta'lim orqali talabalarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, ijodiy yondashuv, kommunikativ kompetensiyalar hamda axborot xavfsizligiga mas'uliyatli munosabat shakllanadi. Bu esa ularning kelajak kasbiy faoliyatida raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Media savodxonlik zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim kompetensiya sifatida talqin etiladi. So'nggi o'n yillikda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, internet tarmog'ining ommalashuvi, sun'iy intellekt asosidagi platformalarning ta'lim jarayoniga kirib kelishi natijasida media ta'limga bo'lgan ehtiyoj keskin oshdi. Ilmiy adabiyotlarda media savodxonlik shaxsning axborotni izlash, tanlash, tahlil qilish, baholash, qayta ishlash va ongli ravishda tarqatish qobiliyatlari majmui sifatida izohlanadi.

Xorijiy olimlardan D.Buckingham media savodxonlikni madaniy-tanqidiy kompetensiya sifatida talqin qilib, o'quvchilarda axborot manipulyatsiyasini aniqlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi [1, 36-38]. R.Hobbs media ta'limni maktab va oliy ta'lim dasturlariga integratsiyalash bo'yicha metodik modellarni ishlab chiqqan [2:18-20]. J.Potter media savodxonlikni shaxsning kognitiv va motivatsion rivojlanishi bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida izohlaydi [3:25-27].

Rossiya ilmiy maktabida A.V.Fedorov, I.V.Chelysheva, E.L.Vartanova media ta'limning didaktik tamoyillari, interaktiv metodlar va kreativ yondashuvlarni asoslab bergan [4:15-78]. Ularning fikricha, media savodxonlik faqat texnik bilimlar bilan chegaralanmasdan, ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy pozitsiya va madaniy tafakkurni ham qamrab olishi lozim.

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, axborot madaniyati masalalari yoritilgan. Milliy adabiyotlarda media savodxonlik ko'proq axborot xavfsizligi, ma'naviy tarbiya va ta'lim sifati bilan bog'lab tahlil qilinadi. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishida esa media savodxonlikning amaliy mexanizmlari yetarlicha tizimlashtirilmagan.

Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida media savodxonlik quyidagi asosiy komponentlardan tashkil topishi aniqlanadi: kognitiv, operatsion, aksiologik, refleksiv va ijodiy komponentlar (1-rasm).

1-rasm. Media savodxonlikning tarkibiy modeli

Mazkur model talabalarda bilim, amaliy faoliyat, qadriyatlar tizimi va ijodkorlikning uzviy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim talabalari bu kelajakdagi boshlang'ich sinf o'qituvchilari bo'lib, ular nafaqat o'zlari media savodxon bo'lishi, balki o'quvchilarga ham ushbu kompetensiyani shakllantira olishi zarur. Shu sababli ularning kasbiy tayyorgarligida media savodxonlik integrativ kompetensiya sifatida qaraladi.

Tadqiqotda nazariy, empirik va statistik metodlar kompleks qo'llanildi.

Natijalar. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'lim talabalarida media savodxonlik maxsus pedagogik faoliyatlar orqali sezilarli darajada oshadi. Interaktiv va amaliy metodlar, jumladan loyihaviy ishlar, diskussiyalar va rolli o'yinlar talabalarni faollashtirib, ularning media kontentni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Talabalar axborotning ishonchliligi va etik jihatlarini tahlil qilishda yaxshilanishlarni ko'rsatib, soxta ma'lumotni aniqlash va axborotni mas'uliyat bilan tarqatish qobiliyatini mustahkamlashadi. Shuningdek, media savodxonlikni rivojlantirish ularning ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarini ham mustahkamlaydi, o'zaro muloqot va hamkorlikni oshiradi. Tadqiqot asosida multimedia materiallar, guruh ishlari, tanqidiy baholash mashqlari va interaktiv muhit yaratish tavsiya etiladi, bu esa talabalar o'rtasida axborotni tanlash va tahlil qilish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilaydi (2-rasm).

2-rasm. Savodxonlik natijalari

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'tkazilgan tadqiqotlar aniq ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'lim talabalari o'rtasida media savodxonlikni rivojlantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat axborot bilan ishlash ko'nikmalarini, balki tanqidiy fikrlash, ijodiy va ijtimoiy kompetensiyalarni ham sezilarli darajada oshiradi. Interaktiv metodlar, loyihaviy ishlar, diskussiya va rolli o'yinlar orqali talabalar axborotni tanlash, uning ishonchligini baholash va tahlil qilish ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniga ega bo'ldilar.

Media savodxonlik talabalarning axborotga tanqidiy munosabatini shakllantirish bilan birga, muloqot va hamkorlik qobiliyatini rivojlantiradi, yolg'on ma'lumot va manipulyatsiyalarga qarshi tanqidiy pozitsiya hosil qiladi hamda axborot bilan mas'uliyatli ishlashni rag'batlantiradi.

Adabiyotlar

1. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge: «Polity Press», –P. 36-38.
2. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. – Washington, DC: Aspen Institute, – P. 18-20.
3. Potter W.J. Media Literacy. – Thousand Oaks: SAGE Publications. – P. 25-27.
4. Фёдоров А.В., Чельшева И.В., Вартанова Э.Л. Дидактические принципы и интерактивные методы медиаобразования – Москва: Издательство Московского университета, 2018.